

KÍNAI SÁRKÁNY ÉS FŐNIX A SZENTESI LELETEK KÖZT

A magyarországi hunnkorszak emlékeinek tanulmányozása közben arra a meggyőződésre jutottam, hogy az úgynevezett Keszthely-stílus kialakulásában iráni elemek játsszák a főszerepet. Igaz ugyan, hogy e művészet formakincsének két legfőbb tényezője, a griff és az inda, klasszikus, azaz hellenisztikus eredetű, de azt a jellegét, amellyel hazánk területén megjelent, már iráni területen nyerte. Iráninak nevezem ezúttal természetesen a Fekete-tengeri szkithák területét is. A magyarországi griffek egyik fajtája, egy szakállas keselyűtípus (Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, I., 1933—1936 stb. kép) szkitha eredetű. A négy-szögletes és nyelvalakú szíjveretek azonban már ázsiai, perzsa-hellenisztikus területen kapták végső alakjukat. (Sarre, *Die Kunst des alten Persien*, 97. kép.) A hazánk területén előforduló griff- és indatípusok közül a leggyakoribbak meglepően egyeznek a hellenisztikus belsőázsiaiakkal. (Takács, *Mittelasiatische Spätantike und «Keszthelykultur»*. *Jahrbuch der asiatischen Kunst*, II., 1925, 2., 3., 5. kép. V. ö. v. *Le Coq, Die buddhistische Spätantike in Mittelasien*, III., 6—10. Albert Grünwedel, *Altbuddhistische Kultstätten*, színes melléklet, 5. kép. Rozetták u. o. 304, 622, 667 — a Hampel, *Alterthümer I.*, 1393—1400 alatt közölt szíjveretek gyökérformái. — A Grünwedel, i. m. 663. és Kozlow, *Comptes rendus*, 13. képen látható indák a Hampel, I., 1935—1936 alatt közölt szíjveretek függőinek gyökérformái.) Iráni átdolgozásban terjedtek el, egyrészt Kínáig, másrészt Magyarországig, a mezopotámiai eredetű viaskodó állatok ábrázolásai. (Hampel i. m. I., 1918—1931. kép.) Nem akarok ezúttal több példát felsorolni, mert mindenik csak hatványozná a már említettek bizonyító erejét. Azonban, mindent szem előtt tartva, azt kell állítanom, hogy az ú. n. «Keszthely-

stílus» kialakulásában része volt a baktriai hellenizmusnak és Iránnak; része volt azonban ezek mellett Kínának is. Irán szolgáltatta pl. a tárgyat a viaskodó állatok bonyodalmas ábrázolásához, de Kína adta meg az ábrázolásnak végleges stílusát. A keveredés pedig, az eddig felkutatott anyag alapján, a Jenisszei, az Altai és a Noin Ula vidékének ókori művészetében mutatható ki.

A Magyarorszáig jutott keverékformákon kívül található még nálunk aránylag kis számban olyanok is, amelyek egyszerűen kínaiaknak nevezhetők. Ilyen a textiljellegű ékítményeknek egy különös csoportja (Takács i. m. 10—14., 20., 22—24. kép) és ilye-

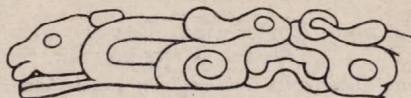
1. ábra. Fedélceserép zárólapja fönixábrázolással. Kína. Han-korszak. Laufer után.

Abschlussplatte eines Dachziegels mit Phönixdarstellung. China. Hanzeit. Nach Laufer.

2. ábra. Sárkánykompozíció egy kínai bronzharangon. Han-korszak? A Sen-oku Sei-shó után. Részlet.

Drachenkomposition auf einer chinesischen Bronzeglocke. Hanzeit? Nach Sen-oku Sei-shó. Ausschnitt.

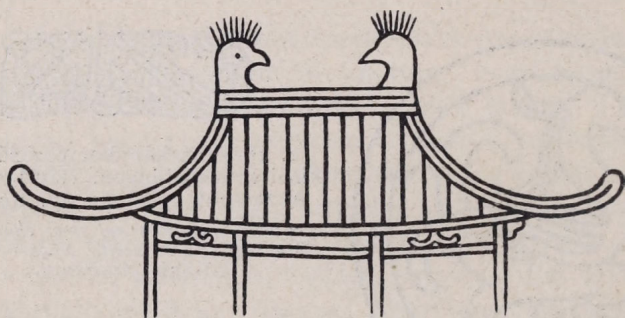
3. ábra. Sárkánykompozíció egy kínai selyemhímzésen. Han-korszak. Kozlov után. Részlet.

Drachenkomposition auf einer chinesischen Seidenstickerei. Hanzeit. Nach Koslow. Ausschnitt.

nek a jelképes állatábrázolások, melyekre most akarom felhívni a hazai régészet különös figyelmét.

A szentesi sírmezőkben találtak egy síjvéget fehér bronzból, melynek egyik oldalát egy állati formából szerkesztett ékítmény (II. 1. kép), a másikat pedig három nyugvó állat alakja díszíti (II. 2. kép). Ugyanarról a lelőhelyről származik egy rozettaszerű síjveret ugyancsak fehér bronzból, a közepén gombbal és ettől jobbra s balra egy-egy hosszúszárnyú és -farkú madár ékítményes jellegű ábrázolásával. (III. 1. kép.) Ez állatok egyező formái nem találhatók meg a régebbi középkor iráni művészetében; még kevésbé a

hellenisztikusban. A szárnyas emlékeztet ugyan sallangos formáival a perzsák legendás szimurgjára, de ennek alakját mi csak az újabb középkorból ismerjük, amikor a kínai hatás már nyilvánvalóvá lett. A Szasszanida-korszak madárábrázolásai még nem rokonok a szentesivel. A perzsa formák ugyanis sokkal valószínűbbek és merevebbek (Sarre i. m. 97. kép.) Bármennyire természetes hát arra gondolni, hogy a szentesi állatékítmény, sok más motívummal együtt, az iráni művészetből származott át a magyarországi hunnkorszak formakincsébe, eredetét máshol kell keresni.

4. ábra. Épület ábrázolása egy kínai festményen, madárfejalaku tetődíszsel. T'ang-korszak. Stein Aurél után. Részlet.

Darstellung eines Gebäudes auf einem chinesischen Gebäude mit Vogelköpfen als Dachreitern. T'angzeit. Nach Aurel Stein.

A «Ku-yü-tu-pu» egyik fametszete, melyet Laufer «Jade» c. művében közöl (117. kép), nyitott jade gyűrűt ábrázol egy főnix («feng») alakjával. Hasonló főnixmadár díszíti egy Han-korszakbeli (Kr. e. 220—Kr. u. 206) fedélcserep kerek zárólapját, melyet Laufer «Chinese Pottery of the Han Dynasty» c. műve nyomán itt közlünk. (1. kép.) Kétségtelen, hogy a Han-korszakbeli kínai művészetben sok iráni hatás mutatható ki. Ami azonban a szentesi madárábrázolásokban sajátos művészi érték, az mind kínai eredetű. Keletázsia művészetének ugyanis ősi sajátossága a formának vonalakra vagy ékítményes jellegű indákra, szalagokra való bontása. A kínai művészetnek az őskorból örökölt animisztikus jellegéből folyt ez a stílus. Ez állapítható meg a maga teljes tisztaságában a kínai származású főnixmadár szentesi ábrázolásain is. Nyilvánvaló egyezést mutat ez egyébiránt egy 520-ban faragott

kínai ködomborművel is, melynek képét itt közöljük. (II. 3. kép. Karl With, Bildwerke Ost- und Südasiens aus der Sammlung Yi Yuan. 12. tábla.)

A másik állatékítmény (II. 1. kép) még érdekesebb kapcsolatot mutat Kínával. Azon ugyanis négy sárkány ábrázolása látható. Ezeknek formái a végsőkig egyszerűsítettek. Fejük csak nagy kerek szemükből és állkapcsaikból, testük pedig egy keskeny szalagból áll, melynek vége felcsavarodik és kiszélesedik. A négy sárkányt szalagok fűzik egymáshoz, melyek az állatok hátához és alsó állkapcsához illeszkednek. A sajátos ékítmény ilyenformán zárt kompozícióvá alakul. Nyilvánvaló, hogy ősenek valamely kínai sárkánykompozíció tekinthető. Közeli rokonságban áll

5. ábra. Kutyaábrázolás egy téglán. Kína. Han-korszak. H. d'Ardenne de Tizac után. Részlet.

Darstellung eines Hundes auf einem Ziegel. China. Hanzeit. Nach d'Ardenne de Tizac. Ausschnitt.

6. ábra. Kutyaábrázolás egy bronz szíjvégen. Hunn-korszak. M. Nemzeti Múzeum, Budapest. Részlet.

Darstellung eines Hundes auf einer Riemenzunge aus Bronze. Hunnenzeit. Ungarisches Nationalmuseum. Budapest. Ausschnitt.

ugyanis a szentesi dombormű egy kínai bronzharang díszítő formáival. (2. kép.) Ez az értékes régiség Sumitomo Kichizaemon báró híres osakai gyűjteményében van és a gyűjtemény pompás katalógusában (Sen-oku Sei-sho) 122. szám alatt heliogravure-másolatban látható. A kompozíció egyes részeinek összefűzése szalagok által zárt egységgé legkevésbé sem ritka jelenség a kínai Han-korszak művészetében. Ez az ékítményes elv állapítható meg pl. két ködomborművön, melyeket Sekino Tei a «Kokka» 19. kötetének 227. számában (300. l.) és Chavannes a «Mission archeologique dans la Chine Septentrionale» képes kötetének 185—186. ábráján közöl. (III. 2, 3. kép.) Érdekes összehasonlítanunk ezekkel az emlékekkel az említett szempontból két selyemszövetet is, melyet Stein Aurél fedezett fel Lou-Lanban (Andrews, Ancient Chinese Figured Silks Excavated by Sir Aurel Stein at Ruined Sites of Central

Asia. Burlington Magazine, July-September, 1920. 2., 3. kép). Rokonjellegű sárkánykompozíció látható egy Han-korszaki kínai selyemhímzésen is, melyet a Kozlov-féle expedíció fedezett fel Mongolországban. (Comptes rendus, 6. tábla a kötet végén. Itt 3. kép.)

Döntő érveknek merem nevezni a szentesi sárkányok kelet-ázsiai származása mellett a következőket :

1. A szentesi sárkány és a megfelelő kínai típus egyazon elv szerint, szalagékítményben jelentkezik. (III. 2, 3. kép.)

2. Mindkettőnek teste csupán a fejből és a «felhőékítmény»-nek nevezett csavarvonalból áll, mely a szentesi példányon koronggá tömörült.

3. A szentesi sárkányokon a felső állkapocs tövén bemetszés látható, mely az egykorú legelterjedtebb kínai sárkánytípus megfelelő formái sajátosságára vezethető vissza. (IV. 1. kép.)

Hunnorkorszakbeli emlékeink közt azonban más állatábrázolások is találhatók, amelyek valószínűleg a kínai sárkány levezetett formáinak tekinthetők. Ilyen a sárkányfej egy ismeretlen magyar lelőhelyről származó szíjvég tokján. (IV. 2. kép.) Ilyen továbbá a két sárkányfej egy szegedi szíjvégen. (IV. 3. kép.) Több mint valószínű, hogy a jövőben még más hasonló kínai jellegű emlékek is fognak felmerülni a hazánk területén feltáráásra váró hunnorkorszakbeli sírmezőkből.

Meggyőződésem szerint e kínai jellegű ékítmények a hunnoktól származnak, kik keletázsiai tartózkodásuk folyamán, a kínai évkönyvek bizonyossága szerint, sok kínai szokást vettek fel. Nem is képzelhető el, hogy a sárkány és a fönix, a két legfőbb és legtöbbet kifejező kínai jelkép, más úton kerülhetett volna Középeurópának egy és ugyanazon hunnorkorszakbeli temetőjébe mint a Keletáziából hazánk területére vándorolt hunnok útján. A mindeddig páratlanul álló leleteket Csallány Gábor fedezte fel.

A IV. 2. és IV. 3. képen közölt szíjvégeken látható sárkányfejek származására élénk világot vet egy kínai festmény a T'ang-korszakból, melyet Stein Aurél fedezett fel Tun-Huangban. (Aurel Stein, The Thousand Buddhas . . . Ancient Buddhist Paintings from the Cave Temples of Tun-Huang on the Western Frontier of China . . . London. 1921.) E festményen egy kínai épület fedelének gerincét két madárfej díszíti. (4. kép.) A két fej épp úgy fordul szembe egymással, mint a sárkányfejek a szegedi szíjvégeken és sok más hasonló darabon. Ismerünk azonban e bronzszíjvégek közül olya-

nokat is, melyeket sárkányfejek helyett épen madárfejek díszítenek. (IV. 4. kép.) E madárfejek különös jellemző vonása szokott lenni a gyűrűsen tagolt nyak is, mely kimutatható egyrészt a magyarországi hunn- és avarorkorszak emlékei közt (Fettich Nándor, Sárkányábrázolások a magyarországi népvándorláskori emlékműanyagban. Archaeologiai Értesítő, Új Folyam, XL. kötet, 1923—1926), másrészt azonban a távol Keleten is, még pedig sárkányok, tigrisek, kutyák stb. Hanorszáki ábrázolásain. (Chavannes, Mission archéologique dans la Chine Septentrionale, XXXVIII. tábla. — H. d'Ardenne de Tizac, L'art chinois classique, 90. tábla. —

7. ábra. Nyilazó barbár ábrázolása kutya alakjában egy téglán. Kína. Han-korszak. H. d'Ardenne de Tizac után. Részlet.

Darstellung eines Barbaren in der Form eines Hundes auf einem Ziegel. China. Hanzeit. Nach H. d'Ardenne de Tizac Ausschnitt.

Itt 5. kép.) Ezek közül különös figyelmet érdemel a mi szempontunkból a kutya, mint a hunnok isteni állata. (Takács, i. m. 67. l. Itt 1. a 6. és 8. képet.) Nem akarom e helyen felújítani e kérdést, melynek részletes feldolgozásával egyébként most foglalkozom, csak annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy e totemállatok jelenléte a hunnkorszaki szíjvégeken szintén az itt szóbanforgó sárkányábrázolások keleti származása mellett bizonyít. Fontosnak tartom pl. azt, hogy a 7. képen közölt kutyát a kínai művész «barbár» nyilasként ábrázolta.

F. Takács Zoltán.

8. ábra. Szíjvég kutyaábrázolással. Bronz. Hunnkorszak. Regölyi lelet. Magyar Nemzeti Múzeum.

Riemenzunge mit der Darstellung eines Hundes. Bronze. Hunnenzeit. Fundort Regöly. Ungarisches Nationalmuseum, Budapest.